

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

1 Vtrum humilitas sit virtus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

tionem 143. de par-
 ribus temperantia
 ubi videre poteris.
 Adverte secundo, q
 in responsione ad se-
 cundum auctor vult,
 quod partes mode-
 stia non oportet, q
 distinguantur penes
 diversitatem materiae
 in hoc, quod sic ut
 est circa passionem,
 no sit circa operatio-
 nem, & e contra: sicut
 distinguuntur iustitia
 & temperantia per
 hoc, quod illa est cir-
 ca operationes, ista
 circa passiones: quon-
 iam ita, unam &
 eandem speciem mode-
 stia esse & circa
 passiones, & circa o-
 perationes: quia in o-
 perationibus & pas-
 sionibus, in quibus
 non est aliqua excel-
 lens difficultas ex parte
 materiae, sed solum
 ex parte moderatio-
 nis, non ponitur vir-
 tus nisi una. Et ut
 haec intelligas, inspi-
 ce ad opposita. ver. g.
 Cu quis ex ira percui-
 tit hominem, est ibi
 passio irae: est & actio
 percussiois iniuria.
 Et ex parte utriusque
 materiae est propria
 excellens difficultas:
 quoniam ira hnt sua
 resistentiam ad ratio-
 nem, & operatio ad
 proximum habet p-
 priam difficultatem,
 ut recta sit. Et prop-
 rea oportet ibi aliam
 esse virtute circa mo-
 derationem irae, &
 aliam circa moderati-
 onem operationis
 secundum se. Et duo
 vitia incurruntur in
 percussione humilmo-
 di, scilicet iracundia,
 & iniustitia. Vbi autē
 passio & operatio ex
 propriis non habent
 excellentes suas diffi-
 cultates, v.g. exte-
 riores motus corporis,
 & interiores quidam
 affectus, qui sunt ex-
 teriorum motuum ra-
 tiones, ex hoc solo
 difficultatem notabi-
 lem habent, quod mo-
 deramine egent: &
 ideo unica pars mo-
 destie sufficit ad utru-
 que, nec oportet unā
 modestie partem po-
 nere ad moderandū
 tales effectus, & al-
 teram ad moderandū
 exteriora opera. Ex
 duobus ergo capi-
 bus modestia ad tam
 diversas se extendit
 materias, ut in hac re-
 sponione exprimitur.
 Primo ex hoc, quod
 sub ea diversa conti-

solū circa exteriores actiones: F
 interiores enim motus passio-
 num alijs noti esse non possunt:
 sed Apostolus ad Philip. 4. man-
 dat, ut modestia nostra nota sit
 omnibus hominibus, ergo mode-
 stia est solum circa exteriores
 actiones.
 ¶ 2 Præ. Virtutes, quæ sunt circa
 passiones, distinguuntur à virtute
 iustitiæ, quæ est circa operatio-
 nes: sed modestia videt esse una
 virtus, si ergo est circa operatio-
 nes exteriores, non erit circa ali-
 quas interiores passiones.
 ¶ 3 Præ. Nulla virtus una & ead-
 em est circa ea, quæ pertinent
 ad appetitum, quod est propriū
 virtutū moralū, & circa ea, quæ
 pertinent ad cognitionem, quæ
 est propriū virtutū intellectualū,
 neq; etiā circa ea quæ pertinent
 ad irascibilem & concupiscibile.
 si ergo modestia est una virtus,
 non potest esse circa omnia
 prædicta.
 SED CONTRA. In omnibus
 prædictis oportet observare mo-
 dū, a quo modestia dī. ergo cir-
 ca omnia prædicta est modestia.
 RESPON. Dicendum, quod
 sicut dictū est, * modestia differt
 à temperantia in hoc, quod tem-
 perantia est moderatiua eorum,
 quæ difficillimum est refranare:
 modestia autem est moderatiua
 eorum, quæ in hoc mediocriter
 se hēnt. Diversimodē autem ali-
 qui de modestia vñr esse locuti.
 Vbi quq; n. considerauerunt ali-
 quam specialem rōnem boni, vel
 difficultatis in moderando, illud
 subtraxerunt modestiæ, relin-
 quentes modestiam circa mino-
 ra. Manifestum est autem omni-
 bus, q refranatio delectationū
 tactus specialem quandam diffi-
 cultatem habet: unde omnes tē-
 perantiam à modestia distinxerunt.
 Et pp hoc Tullius * consi-
 deravit quoddam speciale bonū
 esse in moderatiōe peccatorum:
 & iudeo etiam clementiam sub-
 traxit modestiæ, ponens mode-
 stiam circa omnia quæ relinquū-
 tur moderanda, quæ quidem vñr
 esse quatuor, quorum unum est
 motus animi ad aliquam excellē-
 tiam, quam moderatur humilitas:
 secundum autem, desiderii
 eorum quæ pertinent ad cogniti-
 onem, & in hoc moderatur stu-
 diositas, quæ opponitur curiosi-
 tati: tertium autem, quod perti-
 net ad corporales motus & a-
 ctiones, ut scilicet decēter & ho-
 neste fiant tam in his quæ serio,

quàm in his quæ ludo aguntur: quartū autē est, quod pertinet ad
 exteriorē apparatū, puta, in
 vestibus, & in alijs humilmodi.
 Sed circa quedam eorum alijs po-
 fuerunt quasdam virtutes, sicut ab-
 suetudinem, simplicitatem, humilitatem
 iusmodi, de quibus supra & dictum
 autem circa delectationem ludos
 peliam: quæ omnia continentur
 cundum quod a Tullio accipiuntur.
 modestia se habet non solum circa
 nes, sed etiam circa interiores.
 AD PRIMUM ergo dicendum, quod
 quitur de modestia prout est virtus
 men etiam interiorum moderatiua
 test per quedam exteriora signa.
 AD SECUNDUM dicendum, quod
 continentur diversæ virtutes, quæ
 gnantur: unde nihil prohibet mode-
 ca ea, quæ requirunt diversitas virtutū,
 est tanta diversitas inter partes mode-
 cem, quanta est iustitiæ, quæ est contra
 ad temperantiam, quæ est contra
 actionibus & passionibus, in quibus
 excellens difficultas ex parte moderati-
 parte moderatiōis, nō attendatur
 secundum rationem moderatiōis, sed
 tet etiam responsio ad tertium.
 H QVAESTIO CLXI.
 De speciebus modestiæ, in sex
 articulos divisa.
 OSTEA considerandum
 est de speciebus mode-
 stia. Et primo, de humi-
 litate & superbia, quæ ei opponi-
 tur. Secundo, de studiositate &
 curiositate sibi opposita. Ter-
 tio, de modestiā, secundum quod
 est in verbis, vel in factis. Quo-
 to, de modestiā, secundum quod
 est circa exteriorē cultum.
 CIRCA humilitatem quatuor
 tur sex.
 ¶ Primo, Vtrum humilitas sit
 virtus.
 ¶ Secundo, Vtrum consistat in ap-
 petitu, vel in iudicio rationis.
 ¶ Tertio, Vtrum aliquis per hu-
 militatem se debeat omnibus
 subijcere.
 ¶ Quarto, Vtrum sit pars mode-
 stia, vel temperantia.
 ¶ Quinto, De cōparatione eius
 ad alias virtutes.
 ¶ Sexto, De gradib' humilitatis.
 ARTICVLVS PRIMVS.
 Vtrum humilitas sit virtus.
 AD PRIMUM sic procedit
 tur. Videtur q humilitas
 non sit virtus. Virtus enim im-
 portat rationē boni: sed humi-

Art. preced.

Lib. 2. de in-
 uentione in
 fol. 3. ante
 finem libri.
 D 903.

H

I

K

tionem refranantis, & sub ratione firmitatis. Per accidens autem scilicet si humilmodi passiones determinentur ad aliquam materiam: in qua ex uno & eodem more proveniunt ratio refranandi, & firmitatis, contingit quod passiones differentes in hoc, quod altera consistit in intentione, & altera in contractione, unam tamen in illa materia exigens virtutem, ita quod passiones, quae secundum se duas requirerent virtutes, referantur ad eandem materiam, ratione materiae, una sunt contentae virtuti. Et quoniam in proposito processus litterae est de passionibus sic secundum se differentibus, & non contractis ad materiam, unde gratia materiae unitas proveniat virtuti, quia bonum arduum non est materia exigens unitatem virtutis, quamvis tale bonum arduum, puta, honor, aut magis impius, exigat unitatem virtutis: ideo optime inserit, quod circa appetitum boni ardui necessaria est duplex virtus.

¶ 2 Præt. Virtus, & vitium opponuntur: sed humilitas quandoque sonat in vitium. dicitur in Eccle. 19. Est qui nequit se humiliare, ergo humilitas non est virtus.

¶ 3 Præt. Nulla virtus opponitur alii virtuti: sed humilitas videtur opponi virtuti magnanimitatis, quae tendit in magna, humilitas autem ipsa refugit, ergo videtur quod humilitas non sit virtus.

¶ 4 Præt. Virtus est dispositio perfecti, ut dicitur in 7. Physic. * sed humilitas videtur esse imperfectorum: unde & Deo non convenit humiliari, quia nulli subiaci potest, ergo videtur quod humilitas non sit virtus.

¶ 5 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 6 Præt. Virtus est dispositio perfecti, ut dicitur in 7. Physic. * sed humilitas videtur esse imperfectorum: unde & Deo non convenit humiliari, quia nulli subiaci potest, ergo videtur quod humilitas non sit virtus.

¶ 7 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 8 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 9 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 10 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 11 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 12 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 13 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 14 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 15 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 16 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 17 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 18 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 19 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 20 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 21 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 22 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

¶ 23 Præt. Omnis virtus moralis est circa actiones, & passiones, ut dicitur in 2. Ethic. * sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes, quae sunt circa passiones: nec etiam continetur sub iustitia, quae est circa actiones, ergo videtur quod non sit virtus.

quod actus, & materia humilitatis distinguunt manifeste humilitatem a magnanimitate. Nam actus humilitatis respectu personarum, est subiecti omnibus, iuxta illud Apostoli ad Philipp. 2. In humilitate superiores sibi invicem arbitantes. Respectu vero officiorum administrationum, & bonorum, indignum & inutilem se habere, iuxta septimum gradum humilitatis a Beato Benedicto positum: neuter autem actus convenit magnanimo. Nam magnanimus quicquid est minorationis vitatur, ut patet in quarto Ethic. & dignificatur se multis magnis, quibus est dignus, ut patet ibidem. Materia quoque magnanimitatis in solis magnis, est in quantum circa mediocritatem ponitur alia virtus, ut patet in 5. Ethicorum. Humilitatis vero materia, omnia bona sunt, sine secundum se sint magna, siue parva: quoniam est circa eandem, & circa quae est superbia; constat autem superbia esse etiam in excellentia minorum, ut patet in mechanicis, & mediocribus officiis, in quibus pessima superbia invenitur: sunt enim etiam coqui superbi.

¶ 1. Falsissimum ergo est, humilitatem esse magnanimitatem: sed quia obcurior apparet distinctio formalis refrenationis quae fit ab humilitate, & refrenationis quae fit a magnanimitate, & hanc distinctio est causa quaestionis, sciendum est, quod cum in rationali creatura sint quasi duae partes, scilicet id quod est Dei, & id quod est sui: & ad id quod est Dei spectat quicquid boni est, & ad id quod est nostrum, spectat quicquid mali est, iuxta illud Osee 13. Perditio tua, Israel, ex te: salus autem ex me. dupliciter potest humana cognitio, & humanus affectus perici, scilicet sumendo regulas operum suorum ex eo quod est Dei, vel sumendo regulas ex eo quod est sui. Et si quidem homo consideret dominum Dei in se, & secundum illud regulat aestimationem suam, puta, quia est doctus, estimat se dignum doctoratu, & propterea desiderat, & procurat ipsum, recte se habet homo secundum virtutes morales, quae ordinantur ad vitam politicam, puta, secundum magnanimitatem, magnificentiam, & reliquas virtutes, quarum regulae consentunt bonum bono, hoc est, donum quo quis est praeditus, ad bonum consequendum, vel exercendum. Si vero homo consideret se secundum id quod sui tantum est, referendo se ad Deum, & id quod Dei est, & secundum hoc regulat aestimationem, affectumque suum, puta, quia se nihil est, nisi defectus, culpa, offensaque Dei: & sic se estimat, & iudicat se omni, quod Dei est, subiecti, & similiter ad omnia quae Dei sunt, indignum ac inutilem, & affectum suum format ut subditus ad dominum, ut indignus, & inutilis ad occurrentia, rectissime sic homo se habet secundum virtutem, quam dominus Iesus mundo intulit, dicens. Discite a me, quia humilis sum corde. In huiusmodi siquidem cognitione non speculative, sed practice, tamquam regula, & in huiusmodi appetitu consistit humilitas, ut clarus & latus patebit in quaestione sequentis artic. 1. & 2. unde patet quantum distet refrenatio spei ne immoderate feratur in magna, in quantum a magnanimitate, & in quantum ab humilitate fit. Nam licet in hoc conveniant quod utraque est secundum rationem rectam, distinguuntur tamen in hoc, quod magnanimitas tenet spem ne feratur supra condigna, & hoc quantum ad rationem ardui: & ne feratur supra possibile per proprias vires: est enim spes de arduo possibili. Humilitas vero tenet spem ne feratur in aliquid ut condignum, & ne feratur in aliquid, ut possibile per proprias vires, sed tantum per potentiam eius, quod Dei est: ita quod si unus & idem homo magnanimus, atque humilis tendat in aliquod arduum, puta, in magnum charitatis, iustitiae, aut fortitudinis actum, in quantum magnanimus commensuratio opere viribus propriis, sperabit illud perficere: & se confidens accinget se ad opus. In quantum

¶ 2. Sed contra est, quod Origenes* dicit, exponens illud Lucae 1. Respexit humilitatem ancilla suae. Humilitas proprie in scripturis una de virtutibus praedicatur: ait quippe Saluator. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.

¶ 3. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 4. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 5. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 6. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 7. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 8. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 9. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 10. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 11. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 12. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 13. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 14. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 15. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 16. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 17. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 18. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 19. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 20. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 21. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

¶ 22. Respon. Dicendum, quod sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid vni attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, & habet aliquid retrahens, si ipsam difficultatem adipiscendi, secundum quorum primum insurgit motus spei, & secundum aliud, motus desperationis. Dictum est autem supra, quod circa motus appetitios, qui se habent per modum im-

Homil. 8. in Luc. a med. illius. to. 5.

1. 2. q. 23. art. 2.

1. 2. q. 60. art. 4.

quantum humilis illudmet condignum sperat ut indignus, & ut per id quod Dei est possibile. Quocirca humilitas supponit id quod magnanimitas, & medio cras est innotuit: quoniam non tendit nisi ad ea, quibus secundum Dei in ipso dona, dignus quod est, & superaddit subiectionem hanc spei, ut scilicet speret illud ut superexceles.

& per id quod Dei est acquiescibile, & conseruabile. Magnum namque frantum appetitui nostro imponitur, cum ad obiectum tenditur, ut nostram superans dignitatem, & per alienam, gratumque auxilium habendum, aut conseruandum. Unde & de sanctis angelis hac ratione canimus. Tremunt potestates. Relatio namque Dei dono, quod habent, & de cuius aeterna conseruatione sunt certi, ad id quod ex parte angelorum se tenet, pro quanto sunt ex nihilo, &c. tremor insurgere dicitur: quia ex hac parte nulla condignitas, sed possibilis defectus patet, totumque alieno, ac gratuito auxilio tribuitur. Ex hoc autem quod humilitas supponit id, quod magnanimitas est, apparet, quod sit magnanimitas. Et quia corrumpitur non solum per sua contraria sui praesuppositi, sicut vitis corrumpitur non solum per excellentiam visibilis & tenebrae, sed etiam per contraria tactus, qui praesupponitur a visu: ideo creditur, quod communice in contrariis cum magnanimitate, cum tamen secundum ueritatem habeat sua propria contraria, ut in sequen. questione patebit. Hec autem esse secundum doctrinam auctoris patet ex litera, si perspicaciter uideatur. Plures namque habes, quod humilitas praecipue importat subiectionem a hominis ad Deum: sub qua comprehenditur, quod homo id quod suum est, ei quod Dei est subiciat tam in personis, quam in quibuscumque bonis &c.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut supra dicitur in libro etym. humilis dicitur quasi humi acclius, id est, imis inherens: quod quidem contingit dupliciter. Uno modo, ex principio extrinseco, puta, cum aliquis ab alio deicitur; & sic humilitas est poena. Alio modo, a principio intrinseco; & hoc potest fieri quod quidem bene, puta, cum aliquis considerans suum defectum tenet se in infimis secundum suum modum; sicut Abraham dixit ad Dominum, Genes. 18. Loquar ad dominum meum cum sim puluis, & cinis; & hoc modo humilitas ponitur uirtus. Quandoque autem potest fieri male, puta, cum homo honorem suum non intelligens, comparat se iumentis insipientibus, & similis fit illis.

Hec autem esse secundum doctrinam auctoris patet ex litera, si perspicaciter uideatur. Plures namque habes, quod humilitas praecipue importat subiectionem a hominis ad Deum: sub qua comprehenditur, quod homo id quod suum est, ei quod Dei est subiciat tam in personis, quam in quibuscumque bonis &c.

Ad secundum dicitur per eandem distinctionem: uel aliter,

quod uirtus quae principali suo actu fructum in magna non est magnanimitas, sed media inter pusillanimitatem & caritatem. Cuiusmodi refractio est actus uirtus, & est magnanimitas.

Ad II. Dicendum, quod sicut dictum est, humilitas secundum quod est uirtus, in sui ratione importat quandam laudabilem deiectionem in ima. Hoc autem quodque sit solum secundum signa exteriora secundum fictionem, unde haec est falsa humilitas, ob qua Augustinus dicit in quadam epistola, quod est magna superbia, quia scilicet uidetur tendere ad excellentiam gloriae. Quandoque autem fit secundum interiorum motum animae, & secundum hoc humilitas proprie ponitur uirtus, quia uirtus non consistit in exterioribus, sed principaliter in interiori electione mentis, ut patet per Philosophum in libro Ethic.*

Ad III. Dicendum, quod humilitas reprimat appetitum, ne tendat in magna praeter rationem rectam. Magnanimitas autem animi ad magna impellit secundum rationem rectam: unde patet quod magnanimitas non opponitur humilitati, sed conueniunt in hoc, quod utraq; eadem secundum rationem rectam.

Ad IIII. Dicendum, quod perfectum dicitur aliquid dupliciter. Uno modo simpliciter, in quo scilicet nullus defectus inuenitur nec secundum suam naturam, nec per respectum ad aliquid aliud; & sic solus Deus est perfectus, cui secundum naturam diuinam non comparatur humilitas, sed solum secundum naturam assumptam. Alio modo potest dici aliquid perfectum de

humilitatis actus, sed magis subiectum, ut ipsum nomen monstrat. Errore est, quod magis in magnanimitate, quae magis se extollit, ut ipsum nomen monstrat, quae magis se extollit, ut ipsum nomen monstrat. Ad demum allata ad probationem, quod prius humilitatis actus, dicitur quod humilitas de magnanimitate loquitur, quod de humilitate quam theologus tractat, huius seculi nouit, & si procul edocet, quod illius mandantes. Ad secundam probationem, quod prosperi fit actus delibere, &c. Nomen actus, sed dispositionis, huiusmodi aequalitatem animi, quae est effectus, quod in prosperis non recedit, quod ex multis fit uirtutibus. Quod enim non recedit, fit per humilitatem, quod non recedit, fit per magnanimitatem, quod per libidinem uisum, quod per concupiscentiam, fit per contemptum, quod equanimitas non est actus, sed specialiter tribuendus esse, effectus, &c.

Lib. ro. ca. 8. eius inicit est: humilis in prius.

est. quoniam per ipsam homo erga Deum seipsum ac proximum recte se habet: & pax, quae tranquillitatem animi ponit, charitati attributa superius est.

In eodem art. 1. in responsionibus argumentorum, nota quae diximus auctoritate firmari. Nam in responsione ad primum habes, quod humilitas est, cum aliquis considerans defectum suum tenet se inferioris esse. Et similiter in responsione ad quartum, quod quantumcumque perfectio ex relatione suae imperfectionis ad Deum, conuenit humilitas. Et in responsione ad quintum, quod humilitas, secundum quod est specialis uirtus, praecipue, hoc est, principaliter respicit subiectionem &c.

Super Quaestiones centesima sexagesima prima articulum secundum.

In artic. 1. eiusdem quaestiones dubium occurrit circa principium corporis articuli primi. Ad humilitatem proprie pertinet, ut aliquis reprimat seipsum ne fecerit in ea, quae sunt supra se. Et est ratio dubij, cum primo, quia obiectum pariter dicitur. In praecedenti namque articulo humilitas ex parte modi definita est, dicendo, quod ad humilitatem pertinet refranare animum, ne immoderate tendat in excelsa. Hic autem ex parte obiecti dicitur, quod ad humilitatem pertinet refranare hominem ne tendat ad ea, quae sunt supra se. Est autem hoc obiectum causa, quia ex parte modi manifesta est distinctio humilitatis a magnanimitate: sed ex parte obiecti non, ex quo utraque refranare hominem ne tendat in ea, quae sunt supra se. Tum secundo, quia ante hic sermo de his, quae sunt supra hominem secundum regulam magnanimitatis: aut de his, quae sunt supra hominem secundum regulam humilitatis, aut de his, quae sunt supra hominem simpliciter, & absolute. Non potest dici primum, quia talia ut sic, magnanimitati sunt propria. Nec secundum, quia communitate est omnibus appetitibus suae excedat, siue non, quod secundum humilitatis regulam apparetur, ut supra hominem, quia ad omnia humilis se habet, ut indignus. Unde per hoc dictum non haberetur appetibile proportionatum humilis, & superexcedens ipsum. Nec tertium, quia respectu appetibilium, quae simpliciter sunt supra hominem, sufficit magnanimitas, & sic humilitas non superflua: quia opus est uirtute, quae habeat pro principali actu reprobationem animi, ne tendat in ea, quae sunt supra se. haec autem est humilitas, non magnanimitas. Hoc enim falsum est, quoniam nisi habeatur alia formalis ratio uirtutis, necessitas ista non sufficit ad multiplicandas uirtutes. Alioquin oporteret ponere in materia fortitudinis duas uirtutes, scilicet fortitudinem, cuius principalis actus est firmare contra timorem: & uiam aliam, cuius principalis actus esset refranare audaciam, quae uirtus fortitudinis actui refranare illam. Sic dicitur in proposito, quod quamuis magnanimitas secundario actu refranet animum ne tendat in ea, quae sunt supra se, oportet tamen ponere humilitatem, ut sit uirtus actui principali refranans hominem ne tendat in ea, quae sunt supra se. Quocirca licet verum sit, quod magnanimitas, & humilitas inter se sic differant, quod principalis actus illius est impellere, istius est reprimere, si tamen materia est eadem uirtutes, aliu de oportet necessitatem humilitatis ponere.

ARTICVLVS II.

Utrum humilitas consistat circa appetitum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videi quod humilitas non

consistat circa appetitum, sed magis circa iudicium rationis. Humilitas enim superbiae opponitur: sed superbia maxime consistit in his, quae pertinent ad cognitionem dicitur Greg. 3. 4. Moral. quod superbia cum exterius uis que ad corpus extenditur, prius per oculos iudicatur: unde & in Ps. 130. dicitur, Domine, non est exaltatum cor meum, neque clati sunt oculi mei. Oculi autem maxime deferuntur cognitioni: unde uidetur, quod humilitas maxime sit circa cognitionem, per quam de se aliquis aestimat parua. ¶ 2. Præter. Aug. dicit in lib. de uirg. quod humilitas pene tota disciplina christiana est. Nihil ergo quod in disciplina christiana continetur, repugnat humilitati, sed in disciplina christiana admonemur ad appetendum meliora, sicut illud 1. ad Corinth. 12. Aemulamini charismata meliora, ergo ad humilitatem non pertinet reprimere appetitum arduorum, sed magis estimationem.

¶ 3. Præter. Ad eandem uirtutem p...

Ad uterque tendit in magna, & reprimat se ab his, quae sunt simpliciter, & absolute supra se. Reprimat enim incipientem in uia Dei a praesumptione operum perfectorum, sicut grammaticum ab orando, quod est actus superioris facultatis, & huiusmodi: sed differentia consistit in ratione reprimendi. Nam magnanimitas reprimat se ab his, quae sunt supra se ea ratione, quia collatione facta totius, quod in se est ad illud, inuenit se impariorem illi. Humilis autem ea ratione, quia tendere in illa aduertitur subiectioni sui ad Deum. & id quod Dei est: ita quod tam humilis ut sic, quam magnanimitas ut sic, habet cogitationem, & eorum quae sunt simpliciter, & absolute supra se, & infra se, & commenturata sibi. Sed in regulis, & appetitu regulato est differentia: quia magnanimitas sumit regulas suas ad prosequendum, & uirtutum ex ipso bono rationis in prosequendo proportionata, & maloratiois, si prosequereur quae supra, aut infra essent: humilis autem ad eadem tendit, & eadem uirtutem, & propterea dictum est, quod supponit non magnanimitatem, sed id quod magnanimitatis est, scilicet ipsa commenturata excedentia, aut excessa:

sed regulas sumit ex bono diuinae reuerentiae, hoc est, ex collatione eius, quod sui est ad Deum, & id quod Dei est. Et quia ad hoc, quod homo in hoc exilio caelestis patriae, cuius perfectus uirtute huius uia sit, maxime exigitur, quod recte se habeat in intellectu pratico, quam affectu, & operatione secundum collationem imperfecti sui ad Deum, & id quod Dei est, quoniam huiusmodi collationis subiectione ne praetermissa, in inuita ruet: malitiam humilitas hinc ultra magnanimitatem, & alias uirtutes necessaria est. Et per haec patet solutio secundae objectionis.

¶ Ad primam autem dicitur, quod diuersas dictionum non pariter obsecratur, sed auget claritatem: quoniam prius notum tantum erat humilis modus tendendi in excelsa, quia scilicet humilitas moderatè, hoc est, ut indigni, tendere facit in excelsa. Nunc uero declaratum est, quod etiam obiectum, in quod tendit humilis, est moderatum, hoc est, non supra se simpliciter & absolute, ut ex utraque simul iuncta doctrina habeas, quod humilis sic ad omnia se habet ut indignus, quod tamen non nisi ad commenturata sibi absolute tendit, & ad illa tendit ut indignus.

In eodem articulo in responsione ad secundum nota duo. Primum est, quod supra dixi, quod quia humilitas moderatur ipse, quae est boni ardui possibilis, oportet, quod alicui potentia innaturatur, quia mediante illud adipiscendum, seu conferendum speret. Et quia innaturatur auxilio Dei, & eius quod Dei est: ideo contra humilitatem esse dicitur, quod aliquis ad maiora tendat ex confidentia propriarum uirtutum. Secundum est, quod in littera per ly maiora, non intelligas nisi illa, de quibus est sermo in argumento, hoc est, dona Dei meliora, aliter humiles praesumptuosos faceres ad quaeque maiora. Et rursus, quia auxilium diuinum ordinatum est, quia quae a Deo sunt, ordinata sunt, ut dicitur Roman. 13. ideo humilis ad charismata meliora si tendit, innixus opem diuinam affuturam ad meliora dona: & non quod attendat inchoans ea quae perfectiorum sunt, ut multi incipientes in uia Dei statim ad contemplationis quietem student uolare. in quo non solum imprudenter, sed superbe agunt, non mensurantes seipsum, & uehementer errant, ac periculose. Debent enim ad meliora ordinatè procedere, prius domando proprias passiones, ac operationes exteriores, & post frequentes uictorias in campo

Lib. 34. Moral. cap. 6. in princ.

2. in medio, tom. 6.